

ВЖИВАННЯ СЛІВ-ТЕРМІНІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ В МОВЛЕННІ ЕКОНОМІЧНИХ ТА ЮРИДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Березовская О.В., Левурда О.А

У статті розкрито основні принципи утворення слів-термінів іношомовного походження у мовленні спеціальностей і наведено порівняння їх значень в англійській та українській мовах.

Ключові слова: Термін, прагматичне функціонування, комунікативні потреби, комунікативні, когнітивні функції, інформативні функції, тематичні функції.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Результати проведеного нами аналізу фахової, довідникової та педагогічної літератури показують, що система професійної термінології включає велику кількість слів-термінів іношомовного походження, термінологічне значення яких не завжди повністю співпадає в англійській та українській мовах. Крім того, слід зазначити, що в українській літературній мові існує декілька способів утворення термінів, зокрема транслітерація, варіантний відповідник, міграція слова у інше термінологічне поле.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження функціонування слів-термінів іношомовного походження у мові спеціальностей займалися С.Влахов, С. Флорин, І Гумовська, Л. Кутіна, Т.Панько, І.Кочан, Г.Мацюк, які досліджували специфіку перекладу термінології іношомовного походження. В свою чергу, А.Суперанська, Н. Подольська, Н.Васильєва, Н.Родзевич приділяли увагу дослідженню лінгвістичного аспекту професійної лексичної системи.

Мета статті – визначити відмінності слів термінів у англійській мові та українській мові, розкрити основні принципи появи іношомовної термінології в професійному мовленні.

Виклад основного матеріалу. Питання про своє і чуже у науковій термінології є одним із багатьох у проблематиці метамови науки, яке завжди

привертало увагу дослідників. Однією з реакцій мовознавців щодо проблеми слів-термінів іншомовного походження є пуризм, що полягає в очищенні мови від чужомовних елементів. Проте деякі вчені вбачають у пуристичних тенденціях практичне і теоретичне значення: поміркований пуризм до певної міри корисний тим, що перешкоджає надто швидкій і численній появі чужих слів [4:45]. Учені підкреслюють, що терміни як елементи певної фахової мови із специфічними особливостями з'являються, функціонують та розвиваються на ґрунті певної національної мови. [3:83]. Наразі існує тенденція до небажаності синонімії та омонімії в межах певної термінологічної системи[6:11].

У своєму дослідженні виходимо із концепції функціональної природи терміна. Термін – це не особливе слово, а слово з особливою функцією. Функції термінів постають як конструкти діяльності у спілкуванні при певних соціальних умовах і мають визначені мотиви і мету. Функціонування термінів тісно пов'язане з основною функцією мови – вираження певного пізнавально-інформативного змісту. Термін не тільки фіксує інформацію, але є засобом передачі, породження знань у процесі професійного спілкування. Отже, слова-терміни виконують комунікативні, когнітивні, інформативні й тематичні функції.

Прагматичне функціонування у мовленні спеціалістів зумовлено особливостями суб'єктно-адресатних відношень, комунікативними потребами фахівців, функціями термінів, способами передачі інформації, соціально-прагматичною спрямованістю, дотриманням норм певного типу комунікації. Функціонування термінів безпосередньо пов'язано з реалізацією таких ознак слів-термінів, як системність, дефінітність, однозначність та інформативність. Вивчення та аналіз функціонування слів-термінів дає змогу безпосередньо встановити дискурсивні стратегії, які застосовуються комунікантами в процесі професійної взаємодії.

На сучасному етапі розвитку країни існує тенденція до активного входу англійської спеціальної лексики в термінологічні поля.

Термінологічні складники інтернаціонального характеру асимілюються відповідно до звукової та графічної форми лексичних одиниць мови. Так, англійські мовні одиниці правової галузі зазвичай піддаються транслітеруванню, тобто підпорядкуванню англійських термінів фонетичним нормам української мови й стабілізації цих лексичних мовних одиниць на новому мовному ґрунті[1:3]. Наприклад, *impeachment* - імпічмент, *common law* – комен ло, *know-how* – ноу-хау, *barrister* - баристер, *claim* - клайм, *book-maker* - букмейкер, *merger* - мерджер, *abandon* - абандон, *barratry* - баратрія, *grant* - грант, *cash* - кеш, *racket* - рекет. Або ж слова змінюються структурно: *bank note* – банкнота, *stock broker* – стокброкер. Спостерігається паралельне відтворення фонетичної та графічної форми англійського слова, в результаті чого з'являються варіанти, наприклад: *cover* - ковер, кавер; *lobby* - лобі, лоббі та ін.

Таким чином, транслітерація слів-термінів іншомовного походження підпорядковується певним закономірностям відповідно до норм української літературної мови. Хоча такий спосіб відтворення англійських термінів не завжди позитивно сприймається.

Поряд з транслітерацією використовується варіантний відповідник, функціональне призначення якого полягає в тому, щоб якомога точніше виражати певні наукові поняття, фіксувати їх найсуттєвіші ознаки. Вважаємо, що такі відповідники не є термінами, а лише поясненнями значень поданих термінів, що є засобом введення терміна в новий контекст, наприклад, кіднепінг – викрадення людини з метою викупу.

Варто зважати на неоднорідність наукової термінології. Так, термін *broker* (брокер) в англійській мові має узагальнене спеціальне значення і виражає поняття «комерційний агент, представник, посередник, маклер, комісіонер». В українській мові значення даного терміна – «посередник під час укладання різних угод на біржі, який спеціалізується з певних видів товарів і послуг» [11].

Аналіз словникових дефініцій свідчить про неусталеність значення терміна брокер у лексико-семантичній системі української мови, що виявляється у невизначеності його семантичного об'єму та нечіткості меж значення. Зокрема, у Словнику економічних термінів [10] наведена така дефініція: “особа або фірма, що є офіційним акредитованим посередником у купівлі-продажу товарів, цінних паперів, валюти”. Банківсько-фінансово-правовий словник [9] подає таке визначення терміну брокер: “Посередник, який на підставі оформленої з клієнтом домовленості сприяє укладанню угод у сфері торгівлі товарами, надання послуг, у біржових операціях з товарами і цінними паперами, фрахтуванні суден. Здійснює зв'язки між зацікавленими сторонами за їх дорученням та за їх рахунок. Брокером може бути окрема особа, фірма або компанія”. Юридична енциклопедія [13] також подає широке визначення цього терміна – “Посередник при укладанні договорів, що виступає від імені клієнта, одержуючи за це від них матеріальну винагороду. Брокери спеціалізуються з певного виду товарів або послуг, наприклад: страхування, торгівля металом чи коксом, митні послуги тощо”. При цьому спостерігається активізація наукового осмислення поняття, вираженого цим терміном.

Аналіз фактичного матеріалу засвідчує, що деякі юридичні терміни мають певні розбіжності у семантичній структурі в англійській та в українській мовах. Наприклад, *underlying* (андерлаїнг) в українській мові вживається з одним термінологічним значенням: “цінний папір, який лежить в основі опціону і дає право на купівлю-продаж у відповідності з умовами опціонного контракту” [11], в англійській мові має два значення: “1) головний, той, що лежить в основі; 2) переважний (право або цінний папір по відношенню до іншого права та ін.” [15].)

В одному, до того ж вузькому значенні – “відмова власника вантажу або судна від своїх прав на застраховане майно на користь страхової організації для одержання від неї повної страхової суми”, в українську мову

ввійшов термін abandon «абандон», який має три значенні в англійській юридичній термінології: « 1) відмова (відправа, претензій) 2) відмова від майна на користь страховика 3) залишення (дружини, дитини) – правопорушення батьків або опікунів. [8].

Voucher (ваучер, що отримав в українській юридичній термінології, поряд із значенням «документ, що підтверджує оплату товарів та послуг, видачу кредиту, отримання грошей тощо», додаткове значення «цінний папір, що посвідчує право його власника на частку в державному майні; приватизаційний чек» [15], якого не має його англомовний прототип.

Термін bill (білль) у мові-джерелі має широко розвинуту полісемію і вживається в 13 значеннях, які так чи інакше стосуються права: «1) позов, позовна заява; 2) судовий наказ; 3) петиція, прохання, заява; 4) білль, законопроект, закон, акт парламенту, законодавчий акт; 5) список, викладення пунктів; 6) зобов'язання, вексель; 7) стаття взаєморозрахунків; 8) рахунок, інвойс; 9) амер, банкнота, казначейський білет; 10) свідоцтво; 11) декларація (напр.. митна); 12) підготовлений до підписання монархом патент з призначенням та ін.; 13) проект обвинувачувального акту» [8]. В українській же мові відображається в юридичних словниках – « у країнах англосаксонської правової системи: законопроект, що вноситься урядом або членом парламенту на розгляд законодавчого органу, а також назва деяких конституційних актів (Білль про права)» [13].

Точне значення терміна-поняття, як зазначають термінознавці, може бути визначене лише в системі слів-термінів певного термінологічного поля через дефініцію терміна слова [5:121]. Так для поняття посередник існують терміни дилер, дистриб'ютор, трейдер, ріелтор, джокер, скелпер і відповідно до контексту буде вживатися те чи інше слово. Бувають випадки, коли у сфері функціонування юридичної термінології вживаються англійські терміни та їх відповідники в українській мові як синоніми, наприклад, дилер і посередник, дефолт і невиконання грошових зобов'язань, дисконт і знижка,

ріелтор і агент з продажу нерухомості, траст і довірче товариство, відчуження і алієнація, вердикт – вирок, дисконт – знижка, відчуження – алієнація, бартер – обмін, брокер – посередник, дилер – торговець агент із продажу, кілер – убивця на замовлення, трейлер (трейдер) – гуртовий покупець, спекулянт, грант – офіційне надання, дар, ноу-хау – уміння, знання справи, лідер – провідник та ін..

Нами виявлено також ряд термінів, які хоч і мають інваріантне значення, однак відрізняються значеннєвими компонентами, наприклад, оренда – лізинг – гайринг – рейтинг – чартер. Те саме можна сказати і про синонімічний ряд : посередник – агент – ріелтор, трейдер, дистриб'ютор, дилер, брокер, джокер, скелпер.

У межах української термінології відбувається перехід номінації з однієї терміносистеми в іншу. Це стосується передусім економічної, фінансової та банківсько-кредитної термінології. У процесі засвоєння певною наукою термін набуває в ній нового значення, частково втрачаючи старе, притаманне йому в терміносистемі-джерелі, або зазнає повної десемантизації, позначаючи зовсім інше поняття. Однак більшість термінів повністю зберігає свою семантику і навіть має тотожні дефініції [2:14]. Перехід терміна з терміносистеми-джерела у терміносистему-реципієнт, тобто міграція в інше термінологічне поле, зумовлює зміну його інтенції і екстензії [7:136], що часто приводить до втрати вихідної точності та однозначності терміна. Точне значення терміна може бут визначене лише у системі певного термінологічного поля через дефініцію слова-терміна [5: 121], наприклад: термін франшиза має в економічній термінології п'ять значень [10], але лише одне з них представлене в терміносистемі права: «(ек.) умова страхового договору, за якою страхувальник звільняється од відшкодування збитків, що не перевищують певного розміру» [10], «(юр.) передбачене умовами страхування звільнення страхувача від відшкодування збитків, які не перевищують певного розміру» [12]. Термін чартер, як

одиниця економічної лексики має два значення, одне з яких фіксується в лексикографічних джерелах як елемент юридичної мови. Пор. : чартер – «(ек.) транспортний документ, договір фрахтування морського чи повітряного судна або його частин, свого роду оренда транспортного засобу на певний рейс або термін» [10]; чартер – « (юр.) різновид договору перевезення морським і повітряним транспортом» [14], «договір про морське або повітряне перевезення вантажів, а також пасажирів, укладений між власником транспортного засобу (фрахтівником) і наймачем (фрахтувальником) на оренду всього транспортного засобу або його частини на певний рейс або термін» [9].

Висновки. Таким чином, кожен спеціаліст має бути обізнаний з особливостями термінологічної лексики для того, щоб уникати мовних помилок у своїй сфері діяльності. Вивчення юридичних, економічних дисциплін у вищих навчальних закладах, опанування всієї суми знань в галузі цих знань передбачає необхідність глибокого засвоєння положень основ права, економіки.

Актуальні напрями подальшої розробки окресленої проблеми полягають в оволодінні широким арсеналом термінів і понять, а також в подальшому дослідженні семантики слів-термінів іншомовного походження.

Література

1. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. – 2-е изд., испр. Доп. – М.: ВЦИШ. Школа, 1986. – 416 с.
2. Гумовська І.М. англійська юридична термінологія в економічних текстах: генезис, дериваційні та семантико-функціональні аспекти: автореф. Дис. ... канд..філол.наук: 10.02.04./Львів нац. Ун-т ім..І.Франка. – Львів, 2000. – 18 с.

3. Кутина Л.Л. Языковы процессы, возникающие при становлении научных терминологических систем // Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. – М.:Наука, 1970. – с. 82-94
 4. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацук Г.П. Українське термінознавство. – Львів: Світ, 1994. – 216 с.
 5. Реформатский А.А. Что такое термин и терминология // Вопросы терминологии. – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – с.46-54.
 6. Родзевич Н.С. Поняття термін, терминологія і номенклатура в працях радянських і зарубіжних вчених // Лексикографічний бюлетень АН УРСР. – К., 1963. – Вип. 9. – С. 3-12.
 7. Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. Общая терминология: Вопросы теории. М. : Наука, 1989. 243 с.
 8. Андрианов С.Н., Берсон А.С., Никифоров А.С. Англо-русский юридический словарь. – М.: Рус.яз. при участии ТОО «Рей», 1993. – 509 с.
 9. Банківсько-фінансово-правовий словник-довідник / Авт.- упоряд. Л.К.Воронова. – К., 1998. – 288 с.
 10. Словник-посібник економічних термінів. Рос.-укр.- англ.. / О.М.Дрозд, В.В.Дубічинський, А.С. Д'яков та ін. ; За ред.. Т.Р.Кияка. – К.: Вид.дім «КМ Academia», 1997. – 264 с.
 11. Словник української мови : В.11 т. – Т.1 – 11. – К.: Наук.думка, 1970-1980.
 12. Тлумачний словник з цивільного права /За ред.. В.М.Саліванова. – К., 1998. – 225 с.
 13. Юридична енциклопедія / За ред. Ю.С.Шемшученка. – К; Т. 1, 1998; Т. 2, 1999; Т. 3, 2000.
 14. Юридичний словник-довідник / За ред. Ю.С.Шемшученка. – К., 1996.
- Martin Elizabeth A.A Dictionary of Law. – 3rd ed. – Oxford; New York: Oxford University Press.- 1994. – 433p.

Надруковано у Віснику науковця №3 у 2011р.

Кафедра ділової іноземної мови та міжнародної комунікації

Факультет обліку, аудиту та підприємницької діяльності.